

Roditelj,
dijete i
škola

Sarajevo, 2010.

Kantonalna javna ustanova "Porodično savjetovalište" Sarajevo pruža usluge savjetovanja klijentima svih dobnih uzrasta, riješenih da unaprijede osobne živote i otklone neke specifične vidove nastalih poteškoća u odnosima sa bliskim osobama, kao i informacije profesionalcima srodnih ustanova iz psiho-socijalne mreže o važnijim rezultatima razvojno-istraživačkih projektnih aktivnosti iz našeg Programa primarne prevencije.

Vizija naše djelatnosti je:

"Funkcionalna porodica - sretno društvo"

Misija naše ustanove: "pružanje psiho-socijalnih usluga građanima Kantona Sarajevo i šire, s ciljem podrške, pomoći i zaštite porodice kao nukleusa društva..."

Izdavač:

Kantonalna javna ustanova „Porodično savjetovalište“

Za izdavača:

mr. sci. Mustafa Ćorić

Prvo izdanje:

2010. godina

Autori:

mr. sci. Azra Latić, porodični psihoterapeut, supervizor u soc. radu Danijela Vicić,
dipl. socijalni radnik

Emina Kadić, dipl. socijalni radnik, porodični psihoterapeut

Urednik:

Dijana Simanić, prof.

Tiraž:

6 000 primjeraka

Štampa:

Štamparija FOJNICA D.D.

*Brošura je publikovana uz finansijsku podršku Federalnog ministarstva
obrazovanja i nauke*

RODITELJ, DIJETE I ŠKOLA

**KJU "Porodično savjetovište"
SARAJEVO**

UVOD

Poštovani roditelji,

Polazak mališana u školu je svakako poseban događaj kako za vas i vaše dijete, tako i za školu koja ima veliku ulogu u daljem edukativnom razvoju ličnosti vaše djece.

Nažalost, nalazimo se u vremenu u kojem je bosanskohercegovačka porodica suočena sa raznim problemima, što uveliko utječe na porast zanemarene djece, a samim tim i na porast problema maloljetničkog prijestupništva koji, prema rezultatima istraživanja provedenog na području Kantona Sarajevo, ukazuju da je 60% predprijestupničkog ponašanja ispoljenog u adolescenciji rezultat socijalne neadaptiranosti djece na školsku sredinu i obaveze.

U želji da pomognemo kakomaloljetničko prijestupništvo ne bi bilo dio vaših problema, predstavljamo vam ovu brošuru koja je nastala na osnovu naših predavanja na teme: „Porodični sistem – uspostavljanje pravila, granica i discipline“, „Prepoznavanje i prevencija rizičnih ponašanja koja vode u delikvenciju“ i „Komunikacija u porodici i porodice sa školom“, koja smo realizirali kroz 178 predavanja u 62 osnovne škole u Kantonu Sarajevu uz učešće 5389 roditelja.

Cijeneci važnost vaše roditeljske uloge, predstavljamo vam ovu brošuru putem koje možete saznati kako i na koji način pravilno razvijati odnos roditelj – škola – dijete, te prepoznati i spriječiti pojavu problema maloljetničkog prijestupništva.

Uz nadu da ćete pronaći savjete i odgovore na moguće dileme toplo vam preporučujemo ovaj sadržaj.

Kantonalna javna ustanova „ Porodično savjetovalište“ Sarajevo

- O PORODICI -

„Kada dođete kući, stavite svoju djecu ispred sebe i zagledajte se u njihova lica. Pročitat ćete u njima cijelu povijest vaših porodičnih odnosa“

Shinchi Suzuki

Porodica simbolizira najdublje snove svakog čovjeka o ljubavi, intimnosti, stabilnosti, sigurnosti i zaštićenosti, ali i strahove od napuštanja, gubitka i neuspjeha. Ona je učiteljica osnovnih ljudskih vrijednosti koja na potomke prenosi predstavu o poželjnom ponašanju, porodičnoj organizaciji i odnosima. Međutim, roditelji često nisu svjesni ovakvog značaja porodice niti činjenice da na dijete prenose vjerovanja koja su oni prihvatili od svojih roditelja.

Kao što je plodno tlo preduvjet za rast, tako je i porodica sigurna i ljubavljvu ispunjena baza, koja djetetu omogućava jedno od njegovih osnovnih prava, pravo na život i normalno djetinjstvo. Po dolasku na svijet dijete „upija“ sve informacije iz svog okruženja. Na sličan način će promatrati kako roditelji međusobno razgovaraju, kako se ponašaju jedno prema drugom, šta je to što im je važno, šta je to što se smije, a što ne smije.

Porodična atmosfera, koja omogućava igru i kreativno odrastanje, nudi djetetu stabilnost posredstvom pravila koja su jasna, jednostavna i kojih se i roditelji dosljedno pridržavaju. Ona može biti snažna podrška djetetu pri prelasku u novu socijalnu sredinu, školu. Porodičnu atmosferu roditelji kreiraju dobrom međusobnom komunikacijom – usklađenim odgojnim stilovima i zajednički dogovorenim porodičnim pravilima i ritualima

Porodična pravila

Porodičnim pravilima određuje se organizacija života, način porodičnog funkcioniranja, te sistem vrijednosti i vjerovanja. Pravila oblikuju način mišljenja pokoljenja koja se učvršćuju prijenosom sa generacije na generaciju. Poruke koje djeca dobiju od roditelja postaju značajan organizator njihovog života čak i kada je sasvim jasno da su ona ugrožavajuća. Svaka porodica ima svoje kulturne vrijednosti – vjerovanja, običaje, jezik, mitove, tajne i pravila ponašanja koje kao skup normi utječu na organizaciju života pojedinca oblikujući njegov sistem vrijednosti.

Vjerovanja se snažno integiraju u porodični život oblikujući odnos roditelja i djece, njihova međusobna očekivanja, način odgoja djece, te način uspostavljanja porodičnih pravila. Običaji su forme putem kojih se prenosi sistem vrijednosti i odnos prema pitanjima važnim za porodicu. Običaji se odnose na način održavanja porodičnih veza i način izražavanja emocionalne prisutnosti. Svaka porodica ima svoj specifičan jezik koji se odnosi na način komunikacije i značenje izgovorenog sadržaja. Mitovi su priče o značajnim porodičnim događajima ili članovima porodice koje pomažu u prevazilaženju situacija teških za porodicu. Mitovi dolaze do izražaja

tek kada se porodica suoči sa određenim problemom, a njihova funkcija je da održe porodičnu ravnotežu. Mitske priče se prenose sa generacije na generaciju, a tiču se različitih područja porodičnog života. *Tajne* u porodici su zabranjene teme opterećene osjećanjem krivnje i stida koje vremenom postaju snažan organizator porodičnog života, a najčešće su vezane za incest, samoubistvo člana porodice, vanbračno dijete i sl. Opasnost tajni je u vjerovanju da otkrivanje može dovesti do uništenja porodične organizacije. Djeca osjete postojanje tajni zbog nedosljednosti porodičnih priča i načina komunikacije (npr. kada pri ulasku djeteta u prostor razgovor drugih članova porodice utihne). Djeca ne znaju sadržaj tajni, ali vremenom usvajaju stil komunikacije koji podrazumijeva izbjegavanje razgovora o određenim temama.

Svaka porodica ima specifična pravila. Ona su potrebna jer čuvaju porodicu i obezbjeđuju sigurnost i predvidivost što je posebno značajno za funkcioniranje najmlađih članova. Poteškoću predstavlja činjenica da su pravila u većini porodica podrazumijevajuća, da se o njima rijetko govori i da su često nejasna. Nedovoljno jasna pravila oblikuju haotične porodične odnose, dok rigidna (kruta) pravila koja se ne mijenjaju doprinose umreženim porodičnim odnosima. U funkcionalnim porodicama otvoreno se komunicira o pravilima. Ona su jasna i podložna redefiniciji u skladu sa potrebama članova porodice.

Životni ciklus porodice – načini za uspostavljanje granica, pravila i uloga kroz razvojne stadijume porodice

Životni ciklus porodice je putanja koju porodica opiše na svom životnom putu i počinje na mjestu na kojem prethodna porodica počinje da se gasi. Ova putanja je kružnog toka i predstavlja put porodičnog razvoja. Obuhvata očekivane i neočekivane životne događaje i traumatska iskustva koja imaju značaj samo za tu porodicu. U svakoj životnoj fazi, koja se određuje prema uzrastu najstarijeg djeteta, porodica ima određene zadatke koji zahtijevaju prilagođavanje i promjene, a koje se odnose i na promjenu propusnosti granica kao i promjenu porodičnih pravila. Iako se radi o očekivanim životnim događajima, ove promjene predstavljaju izvor stresa koji destabiliziraju porodicu i dovode je u stanje patnje, nesigurnosti i straha jer promjena sama po sebi ima značenje gubitka neke stare, poznate situacije.

Životni ciklus porodice čini osam razvojnih faza:

1. Početna porodica je razvojna faza koja se veže za odluku dvoje ljudi da žive zajedno. Ovaj stadij karakterizira učenje partnera da budu dijada/dvoje što podrazumijeva postavljanje unutrašnje organizacije porodice i granica prema vani. Teškoće ove faze su u tome što se ne spajaju samo dvije individue, nego dva sistema njihovih porodica porijekla koji njeguju različite kulturne vrijednosti i imaju različita očekivanja. Za partnerski odnos u ovoj fazi značajna je prilagodljivost partnera koja neće ugroziti individualnost, te sposobnost za postizanje konsenzusa o pitanjima novca, religioznosti, rekreacije, prijatelja, poslova u domaćinstvu, zajedničkog slobodnog vremena i sl. Problemi specifični za ovu fazu razvoja porodice su konflikti koji prate proces uspostave pravila, formiranja porodičnih granica, raspodjele obaveza, te problemi oko nedovoljnog uvažavanja različitosti. Složenost zadataka koji proizilaze

iz ove razvojne faze porodice i nedostatak kapaciteta mladih ljudi da se nose sa ovim izazovima dovode do povećanog broja razvoda brakova već u narednoj razvojnoj fazi porodice.

2. Porodica sa sasvim malim djetetom je faza koja obuhvata trudnoću i rođenje prvog djeteta kada se uspostavljaju roditeljske uloge što podrazumijeva raspodjelu brige, autoriteta i moći te učesće u procesu vaspitanja. Ovaj životni ciklus karakterizira razvijanje obrazaca emocionalne povezanosti, koji se posebno odnosi na način emocionalnog vezivanja djeteta sa majkom u prvim godinama života djeteta. Pojam povezanosti različit je od pojma ovisnosti koju dijete osjeća u prvim mjesecima života tokom kojih je dijete ovisno o majci u smislu zadovoljavanja fizioloških potreba. Problemi koji se javljaju u ovom periodu su konflikt oko preuzimanja odgovornosti, nesprenost za roditeljsku ulogu i otvorenost vanjskih granica porodičnog sistema koja se manifestira kao pretjerana uključenost porodica porijekla u odgoj djece.

3. Porodica sa predškolskim djetetom je razvojna faza koja počinje nakon adaptacije bračnog para na formiranu trijadu. Ovu fazu karakteriziraju specifični zadaci koji se tiču psihoseksualnog razvoja djeteta i prilagođavanja načina odgoja djeteta njegovom uzrastu pri čemu dijete vrši povratni utjecaj na roditelje svojom potrebom za nježnošću, odbijanjem, prkosom, naklonošću naspram jednog roditelja itd. Ovaj proces se treba odvijati u zaštićujućoj i sigurnoj atmosferi koju obezbjeđuju roditelji. Na ovaj način dijete ulazi u prostor međuljudskih odnosa čime otpočinje proces vaspitanja i oblikovanja ličnosti djeteta.

4. Porodica sa školskim djetetom je ciklus u kojem dijete otpočinje proces socijalizacije, stiče radne navike i uči se odgovornosti. Razlike u roditeljskom uključivanju mogu uzrokovati teškoće u adaptaciji djeteta na novonastale okolnosti. U ovoj fazi preispituje se odnos prema spoljnim sistemima i propusnost porodičnih granica od kojih ovisi u kojoj mjeri će se izvanjski utjecaj škole i šire socijalne sredine reflektirati na porodicu. Najčešći problemi porodice u ovom životnom ciklusu su problemi vezani za učenje i ponašanje djeteta, školska fobija isl. U pozadini ovih problema najčešće su nerazriješeni roditeljski ili bračni konflikti.

5. Porodica sa adolescentom je ciklus kojeg karakterizira potreba adolescenta za većim stepenom samostalnosti i prihvatanje novih vrijednosti izvan porodice pri čemu se testiraju granice autoriteta roditelja. Pobuna protiv roditelja kao proces razvijanja vlastitog identiteta adolescenta može postati problem koji može biti nastavak ranijih emocionalnih i razvojnih poteškoća koje nisu adekvatno rješavane. Ovaj period karakterizira i preispitivanje propusnosti granica porodičnog sistema od kojih ovisi dinamika porodičnih odnosa, razvoj adolescenta i proces njegovog osamostaljivanja. Ukoliko porodica nema razvijen kapacitet za promjene u ovoj fazi se može suočiti sa problemom konflikta na relaciji adolescent-roditelji.

6. Odlazak djece od roditelja smatra se najstresnijim događajem u životnom vijeku porodice. Djeca trebaju dozvolu za odlazak, a roditelji pokušavaju zadržati djecu u porodičnom okruženju nesvjesni ozbiljnih poteškoća do kojih njihovo nastojanje može dovesti. Stoga porodica, suprotno svojoj funkciji, postaje faktor rizika, a ne

faktor zaštite djece i mladih. U ovoj fazi porodica se najčešće suočava sa problemima odložene separacije (odvajanja) mladih od roditelja, nesigurnosti mladih i straha od samostalnosti.

7. Postroditeljsku porodicu karakterizira „prazno gnijezdo“ kada su partneri ponovo sami, bez djece u svom domu. Poslije dugog perioda tokom kojeg je osnovna preokupacija bila odgoj djece partneri se suočavaju sa potrebom međusobnog prilagođavanja novonastalim uvjetima života, promjene načina komunikacije, te reguliranja bliskosti i distance u odnosu. U ovoj razvojnoj fazi evidentan je povećan broj razvoda brakova jer partneri koji su tokom dugog perioda bili posvećeni roditeljskim ulogama nisu u stanju reuspostaviti partnersku relaciju na kvalitetno nov i drugačiji način.

8. Ostarjela porodica je faza za koju je karakteristično suočavanje roditelja sa završavanjem profesionalne karijere koja dovodi do promjene slike o sebi. Starost dovodi do socijalne isključenosti i nastojanja ostarjelih roditelja da probiju granice porodičnog sistema djece. Ovo vrijeme koincidira sa pojavom zdravstvenih poteškoća i gubitkom partnera koje nameću potrebu reorganiziranja porodičnog sistema što podrazumijeva uključenost djece u brigu o ostarjelim roditeljima. Iako se na ovaj način ispunjava druga značajna funkcija porodice – briga o ostarjelim članovima, ove promjene mogu predstavljati poteškoću u funkcioniranju nuklearne porodice.

Vrijeme prelaska iz jedne faze u drugu predstavlja izvor unutrašnjeg stresa, jer tranzicija zahtijeva *promjenu* načina funkcioniranja porodice. U svakoj tački prelaska iz jedne životne faze u drugu preispituje se uspješnost zadataka obavljenih u prethodnoj razvojnoj fazi.

Dodatno destabiliziranje porodičnog sistema predstavljaju situacije kada unutrašnji stres koincidira sa izvorima izvanjskog stresa (polazak djeteta u školu i sl.).

- PREPOZNAVANJE I PREVENCIJA RIZIČNIH PONAŠANJA KOJA VODE U PRIJESTUPNIŠTVO -

*„ Djeca su za sve ljude njihov život.“
Euripid*

Polazak djeteta u osnovnu školu jedan je od najznačajnijih događaja u procesu njegovog odrastanja i sazrijevanja, ali svakako bitan i za funkcioniranje porodičnog sistema u cjelini¹. Polaskom u školu, dijete zasniva samostalne odnose sa nastavnicima i vršnjacima što iziskuje njegovo individualno prilagođavanje na zahtjeve nove socijalne sredine, kakva je školska, ali i adaptaciju porodice u cjelini. Socijalna neprilagođenost na školsku sredinu predstavlja visok faktor rizika za nastanak predprijestupničkog i prijestupničkog ponašanja u adolescenciji², a roditeljska uloga u procesu socijalne adaptacije djeteta i razvijanja njegovog pozitivnog odnosa prema školskoj sredini, je od velikog značaja. U ovoj fazi životnog ciklusa, porodica postaje osjetljiva na povratne informacije koje dobiva o svom djetetu, kako od nastavnika, pedagoga škole, tako i od roditelja druge djece, odnosno svih onih koji viđaju dijete nezavisno od nje.

Stepen emocionalne (ne)zrelosti ima značajnu ulogu u procesu prilagođavanja djeteta odnosno što je veća zrelost djeteta to je veći kapacitet za adaptaciju. Emocionalna nezrelost ogleda se u pojavi otpora djeteta prema školi i školskim obavezama, vršnjacima i drugim odraslima što može biti posljedica prezaštićujuće porodične uloge u kojoj se ispunjavaju sve djetetove želje i zahtjevi i na taj način umanjuju adaptabilni kapaciteti za socijalizaciju u drugim sredinama, pa tako i školskoj. Roditeljska uloga u ovoj fazi ogleda se u velikom strpljenju za dijete koje stiče osnovna saznanja, uz istovremenu upornost i dosljednost u podršci djetetu za prilagođavanje i izgradnju pozitivnog odnosa prema radu i odgovornosti.

Iz tog razloga, ova razvojna faza porodice je od velike važnosti za prevenciju/ spriječavanje rizičnih i društveno-neprihvatljivih oblika ponašanja koja se mogu začeti u ovo fazi, a ispoljiti u kasnijim razvojnim fazama djeteta, posebno u adolescenciji.

¹ Goldner-Vukov, M., (1988), "Porodica u krizi", Medicinska knjiga, Beograd
Milojković, M., Sma, J., Mićović, R., (1997), "Porodična terapija", Centar za brak i porodicu, Beograd

² Obradovic, V., (2005), "Preddelinkventno ponašanje učenika osnovnih i srednjih škola u Kantonu Sarajevo", KJU"Porodično savjetovalište", Sarajevo

Šta je to predprijestupničko i prijestupničko ponašanje - kako ih prepoznati?

Obilježja predprijestupničkog ponašanja

Pojam predprijestupničkog ponašanja predstavlja sinonim za različite oblike rizičnih, negativnih, nepoželjnih poremećaja u ponašanju, društveno-neprihvatljivih oblika ponašanja, a posmatrano u školskoj sredini podrazumijevaju kršenje institucionalnih, školskih normi i obaveza, učenja i vladanja, ispoljavanje ometajućih ponašanja na nastavi, izbjegavanje obaveza i odgovornosti, narušavanje međusobnih odnosa sa vršnjacima, provociranje autoriteta i sl.

Oblici rizičnih ponašanja

Postoji široki spektar rizičnih ponašanja koja se ispoljavaju u ranoj adolescentnoj dobi, a čiji se začeci nalaze u ranijim razvojnim fazama djeteta i u kojima često ostaju neprepoznata.

Neka od najčešćih i najlakše prepoznatljivih rizičnih ponašanja su:

- sklonost laganju i varanju ;
- sklonost druženju sa problematičnim vršnjacima i vršnjačkim grupama;
- neosjećanje krivnje (griže savjesti);
- emocionalna neosjetljivost (bezosjećajnost);
- učestalo izostajanje sa nastave ;
- nesaradnja sa vršnjacima i neučestvovanje u organizovanim slobodnim aktivnostima (sport, sekcije, društva za mlade i sl.).

Pitanje slobodnog vremena i neučestvovanje u organizovanim aktivnostima, jedan je od veoma važnih aspekata u odgoju djece, posebno u ranijem dječijem uzrastu u kojem se izgrađuju radne, kulturne i higijenske navike, koje kasnije predstavljaju usvojeni obrazac ponašanja. Stoga, (ne)aktivnost u slobodno vrijeme može predstavljati visoki riziko, ali i protektivni (zaštitni) faktor, a uloga roditelja jedan od bitnih aspekata prevencije mogućih faktora rizika.

Svjedoci smo sve veće učestalosti korištenja interneta pri čemu djeca i mladi provode dosta vremena u „komunikaciji“ sa kompjuterom, socijalno izolirani od vršnjaka i drugih, a roditelji nemaju adekvatan uvid u stranice koje posjećuju, niti s kim djeca kontaktiraju, što može dovesti do ozbiljnijih posljedica za njihov pravilan psihofizički razvoj.

Direktni faktori rizika za nastanak predprijestupničkog oblika ponašanja su:

- individualni ;
- identifikacija sa negativnim vršnjačkim grupama;

- narušeni interpersonalni odnosi u porodici i nedovoljna emocionalna podrška roditelja;
- nedovoljna podrška roditelja u odgoju i obrazovanju.

Tipologija predprijestupničkog ponašanja

Prema rezultatima istraživanja među učenicima osnovnih i srednjih škola u Kantonu Sarajevo, identifikovane su sljedeće grupe predprijestupničkog ponašanja:

1. Visoko potencijalni prijestupnici, čija ponašanja imaju sljedeće karakteristike:

- ispoljavanje grubosti;
- emocionalna neosjetljivost (prema drugim ljudima, životinjama, biljkama i sl.);
- asocijalnost, poteškoće u socijalnim kontaktima;
- antisocijalnost-grubost, agresivnost;
- nedovoljno razvijene radne i kulturne navike, niska motiviranost za učenje i obaveze.

2. Potencijalni nasilnici

Potencijalni nasilnici u svom ponašanju često ispoljavaju:

- emocionalnu neosjetljivost;
- potrebu za dominiranjem;
- nedostatak saosjećanja sa drugima (ravnodušnost) i
- relativno su dobro prilagođeni školskim obavezama, imaju prosječan školski uspjeh, vrlo-dobro vladanje sa malim brojem izostanaka, što doprinosi relativno kasnom otkrivanju.

3. Potencijalni ovisnici

Obilježja ponašanja kod potencijalnih ovisnika (najčešće o drogama) moguće je prepoznati kroz:

- socijalnu izoliranost, povučенost, neupadljivost - tzv. „mirna djeca“;
- nezadovoljavajući nivo porodične podrške;
- nedostatak radnih navika;
- nisku motiviranost za učenje i druge sadržaje u slobodnom vremenu (npr. hobi);
- prisustvo većeg broja neopravdanih izostanaka, te
- slabiji školski uspjeh.

Problem rizičnog ponašanja može se pojaviti u svakoj porodici

Dakle, rizična ponašanja se mogu pojaviti u svakoj porodici i kod svakog pojedinog djeteta, najčešće postepeno, neprimjetno i naizgled bezazleno. Veoma često se u porodici i drugim socijalnim sredinama ovakva ponašanja djece posmatraju kao sastavni dio njihovog odrastanja, nestašluka i sl. Međutim, u takvom površnom odnosu javljaju se poteškoće u (ne)prepoznavanju i razlikovanju rizičnih od ponašanja primjerenih dobnom uzrastu djeteta. Zato je važno znati da su rizična ponašanja međusobno povezana (ne samo jedno), kontinuirano prisutna duži vremenski period (npr. nekoliko mjeseci) i ne dešavaju se „nekom drugom“.

Obzirom da nije uvijek i jednostavno razlikovati rizična od „normalnih“ oblika ponašanja, naročito roditeljima koji su prirodno, emocionalno vezani za svoje dijete, preporučljivo je eventualne dileme razriješiti konsultacijama sa stručnjacima.

Obilježja prijestupničkog ponašanja

Prijestupničko ponašanje predstavlja skup protivpravnih ponašanja maloljetnika kažnjivih po krivičnom zakonu³. Prijestupničko ponašanje zapravo je rezultat prethodno neprepoznatog procesa ispoljavanja rizičnih, predprijestupničkih ponašanja, koja su kontinuirano trajala i doživjela svoju kulminaciju.

Prijestupničko ponašanje možete prepoznati ukoliko vaše dijete iskazuje slijedeće obrasce ponašanja:

- probleme u odnosima sa vršnjacima, nastavnicima i drugima;
- neopravdano izostajanje sa nastave (bježanje iz škole);
- sklonost konzumiranju alkohola;
- intenzivna ometajuća ponašanja na nastavi, u školi i drugim socijalnim sredinama;
- neadekvatno korištenje slobodnog vremena;
- interesovanja neprimjerena dobnom uzrastu;
- asocijalne i antisocijalne stavove, orijentacije, a time i model ponašanja.

Kako porodica može spriječiti mogući problem?

Prevenција/sprječavanje rizičnih ponašanja

Pojam prevencije podrazumijeva sprječavanje nastanka i razvoja negativnih pojavnosti. Posmatrano u ovom kontekstu, prevencija podrazumijeva sprječavanje razvoja predprijestupničkih odnosno prijestupničkih oblika ponašanja kod djece i mladih. Najvažnija karakteristika preveniranja svih oblika negativnih i društveno neprihvatljivih oblika ponašanja je **prepoznavanje**.

³ Obradović, V., (2008), „Delikventno ponašanje“, KJU“Porodično savjetovalište“, Sarajevo.

Blagovremeno prepoznavanje je pretpostavka **ranog otkrivanja** i temelj **uspješnog preveniranja**.

PREPOZNAVANJE => RANO OTKRIVANJE => USPJEŠNO PREVENIRANJE

Porodica ima ključnu ulogu u prepoznavanju rizičnog ponašanja, obzirom da roditelji najbolje poznaju svoje dijete.

Neophodno je u porodici razvijati sljedeće vrijednosti:

- jasnu, otvorenu komunikaciju između roditelja i djece, bez dvosmislenih („duplih“) poruka djetetu;
- povjerenje u odnosu između roditelja i djece;
- poznavanje potreba djeteta na njegovom dobnom uzrastu i njihovo adekvatno zadovoljenje (ljubav, sloboda, moć, zabava);
- razvijanje samopouzdanja i samopoštovanja kod djeteta;
- kontinuirano pružanje podrške djeci u odgoju i obrazovanju, te afirmiranje njihovih individualnih kapaciteta i interesovanja koja imaju;
- isticanje pozitivnih osobina i vrijednosti djeteta;
- izgrađivanje i njegovanje atmosfere i razumijevanja između roditelja kao bračnih partnera;
- jačanje roditeljskih usaglašenosti i partnerstva u roditeljstvu kroz uravnotežene stavove u odgoju djeteta.

Kada je neophodno potražiti stručnu pomoć i podršku?

U situacijama postojanja odgojnih dilema ili nesigurnosti kod prepoznavanja rizičnih oblika ponašanja djeteta, preporučuje se:

- konsultacija sa nastavnicima i pedagogom u školi;
- posjeta specijaliziranim ustanovama za pomoć i podršku porodici (KJU „Porodično savjetovalište“ i drugim relevantnim institucijama);
- kontinuirano kontaktiranje sa nastavnicima (ne samo u slučajevima informacija i roditeljskih sastanaka);
- učestvovanje na stručnim predavanjima o roditeljstvu, sukladno razvojnim fazama djeteta;
- aktivno učešće i uključivanje u projekte prevencije (npr. radionice o roditeljstvu) koje se organizuju i provode na području Kantona Sarajevo i šire.

Važno je imati na umu:

Od posebne važnosti je izgradnja povjerenja na relaciji roditelj-dijete-nastavnik putem otvorene komunikacije, dijaloga o svim pitanjima značajnim za odgoj i odrastanje djeteta. Ukoliko postoje eventualne dileme predložimo roditeljima da ih pokušaju razriješiti prvenstveno u razgovoru sa nastavnikom i pedagogom u školi, a potom

kontaktiraju stručnjake iz institucija specijaliziranih za stručnu psiho-socijalnu pomoć i podršku porodici i njenim članovima.

- KOMUNIKACIJA -

*„ Najvažnija stvar u komunikaciji je slušanje onoga, što nije rečeno.“
Peter Drucker*

Komunikacija u porodici

Mi komuniciramo i kada „ne pričamo“. Komuniciramo izrazom lica, držanjem tijela, tonom glasa, pa čak i svojim odijevanjem te uređenjem životnog prostora. Tako šaljemo poruku koja može biti pogrešno shvaćena i samim tim odbačena jer je nismo i verbalno iznijeli. Porodična atmosfera, koja omogućava igru i kreativno odrastanje, nudi djetetu stabilnost posredstvom pravila koja su jasna, jednostavna i kojih se i roditelji dosljedno pridržavaju. Ona može biti snažna podrška djetetu pri prelasku u novu socijalnu sredinu, školu. Porodičnu atmosferu roditelji kreiraju dobrom međusobnom komunikacijom – usklađenim odgojnim stilovima i zajednički dogovorenim porodičnim pravilima i ritualima.

Kvalitetna komunikacija u porodici počinje sa kvalitetnom komunikacijom roditelja ili staratelja, utemeljenoj na uzajamnom povjerenju, ljubavi i poštovanju. Kvalitetna komunikacija podrazumijeva, ne samo razmjenu informacija među članovima porodice, ona omogućava izgradnju kvalitetnih odnosa među članovima; uzajamno uvažavanje različitih potreba, želja, stavova; izgradnju zajedničkog vrijednosnog sistema; kreiranje pravila kojima je za cilj olakšati porodični život.

Razmislite o vlastitim stilovima komunikacije

Zapitajte se:

- *Da li otvoreno izražavate svoje misli i osjećanja?*
- *Na koji način ih izražavate?*
- *Kako postižete sporazum ili dogovor oko različitih stvari ili pitanja?*
- *Da li znate iskazati šta je to što želite svom djetetu, npr. prije nego krene u školu?*
- *Šta će vam biti važno da dijete poštuje u porodici, a šta u školi u smislu poželjnih ponašanja?*
- *Na čemu ćete kao roditelji insistirati, u smislu organizacije slobodnog vremena nakon škole?*
- *Koje vrijeme i mjesto će biti određeni za učenje?*
- *Koje vanškolske aktivnosti ili rekreativne će biti dobre za vaše dijete?*
- *Ko i kako će o tome odlučivati?*

Svrha razgovora na relaciji „roditelj-dijete“

Komunikacija na relaciji “roditelj-dijete” može imati najmanje dvije svrhe;

1. Prilikom da se svaki problem raspravi – da u razgovoru objasnimo i jasno definiramo npr. porodična pravila; objasnimo zašto su važna i koja im je svrha. Nakon toga pitamo dijete kako nas je razumjelo. Objašnjenja su potrebna sve dok dijete nije razumjelo. U tom smislu je potrebna ljubav i strpljenje roditelja.
2. Pružanje modela – djeca se uče poštovanju, izražavanju mišljenja i slušanju mišljenja drugih. Ukoliko razvijete porodični ritual ili porodičnu naviku da npr. jedanput sedmično razgovarate o lijepim i manje lijepim stvarima, dijete će rasti sa porukom da su teškoće sastavni dio življenja i da se mogu dešavati ali ćete o tome zajedno razgovarati, tragajući za najboljim rješenjima za sve vas. Sličan model rješavanja sukoba je moguće prenijeti i na školsku sredinu i vrlo vjerovatno razgovarati i tragati za rješenjima sa vršnjacima i oslanjati se na podršku autoriteta u školi.

Simptom kao oblik komunikacije

Djeca simptomima odgovaraju na uvjete koje im roditelji postavljaju. Porodica je za dijete data sredina, baš kao i školska. Sredina u kojoj se rađa bi trebala omogućiti nesputano i otvoreno izražavanje potreba, uz njegovanje prihvatanja potreba ostalih članova. Dijete, iako može naslijediti neke fizičke odlike ili temperament roditelja, rađa se kao potpuno različito biće koje ima svoju osobnost i potrebe. Važno je da roditelji kvalitetno podrže i odgovore na individualnost i različitost svoje djece, ne preslikavajući svoje osobine ili poželjne karakteristike, ciljeve, planove za budućnost, na dijete. Neminovno je da svaki roditelj ima očekivanja od djeteta i dobro je da ih prepozna i bude otvoren za prihvatanje da dijete može imati različite želje ili ciljeve.

Ako je porodična sredina takva, da ne odgovara potrebama djeteta ili im ne izlazi u susret, ako je neadekvatan odgojni stil roditelja, ukoliko je nezadovoljavajući odnos među roditeljima, mogu se razvijati različita simptomatska ponašanja djeteta kao odgovor na nezadovoljstvo ili frustraciju u porodici.

Simptomatsko ponašanje djeteta kao oblik komunikacije

Simptom ili simptomatsko ponašanje možemo razumjeti kao oblik komunikacije. Kao roditelji možemo se zapitati:

- Šta je to što dijete treba i šta poručuje svojim ponašanjem?
- Kako se ja postavljam kad se simptom javi?
- Šta radi jedan, a šta drugi roditelj?
- Šta je potrebo uraditi, pa se dijete umiri?
- Šta možemo iz toga prepoznati da mu/joj nedostaje?

- Da li su to ljubav, pažnja, zabava?
- Koje riječi, ponašanja, aktivnosti, navike možemo kao roditelji uvesti i izgraditi a koje će djetetu na kvalitetan način omogućiti to što mu/joj treba?
- Kako se ja kao roditelj postavljam spram svog djeteta?
- Iz kojeg uvjerenja moj stav proizilazi?

Zastarjelo vjerovanje je da će djeca biti „odgovornija“ ako se prema njima budemo „strogo“ odnosili. Ovakav roditeljski stil nosi pogrešne poruke za dijete kao što su: „kriv si“, „ništa ne znaš“, „stidi se“ i sl.. Djeca koja odrastaju uz ovakav roditeljski stil često uspijevaju ostvariti odličan školski uspjeh, ali imaju narušeno samopouzdanje („šta god da urade, nikada nije dovoljno dobro“).

Prepopustljiv odgoj sa nejasnim pravilima, ulogama i granicama za rezultat može imati slab školski uspjeh kod djece. Ovaj stil predstavlja drugu krajnost u odgoju djece. Djeca trebaju roditeljsku ljubav jednako kao i jasna pravila. Pravila trebaju olakšati život jednakovrijednih, ali različitih članova porodice.

Pravila postoje kako bi se život u porodici ne samo olakšao, već i organizirao, na način da udovoljava potrebama svih članova - za to mogu poslužiti porodični „sastanci“ koje vode roditelji sa svojom djecom (time se kreira ugoda, sigurnost, pruža i gradi osjećaj lične vrijednosti).

Kako dijete možemo naučiti komunikaciji?

Prije formiranja novih odnosa sa školom, učenicima i nastavnicima, potrebno je da dijete uz roditelje nauči kako komunicirati.

Važno je da roditelj raspolaže osnovnim informacijama o samoj komunikaciji i njenim sastavnim dijelovima, što može olakšati porodičnu dinamiku i njeno funkcioniranje. Komunikacija podrazumijeva usklađenost riječi i djela. Roditelji uče djecu primjerenim oblicima komunikacije i ponašanja a i sami se tako ne ponašaju.

Važna lekcija koju roditelj može dati svom djetetu je:

1. kako da izrazi svoje mišljenje bez povrijeđivanja drugog;
2. kako da sasluša, prihvata i poštuje druge.

O komunikaciji djeca uče preko načina na koji mi komuniciramo sa njima i kako se prema njima ponašamo. O aktivnom slušanju ih možemo podučiti ako ih slušamo tako da ne dajemo savjete, naročito ako oni nisu traženi. Slušanjem im dajemo do znanja da su važni i da je nama važno da čujemo šta imaju za reći.

Važno je naučiti djecu da isključe ometajuće faktore npr. smanjiti ton ili televiziju kada žele čuti nekoga; otići u prostoriju gdje je osoba sa kojom razgovaraju. Kao što im pokazujemo svoju pažnju, trebamo učiti djecu da pokazuju pažnju drugima. Možete tražiti da vam ponove šta su čuli (time se uče da parafraziraju) i koja osjećanja primjećuju kod vas, da li ste tužni, sretni, ljuti. Ukoliko dijete ne ponovi sve kako ste rekli onda slijedi vaše pojašnjenje. Tako dijete uči da je za dobru komunikaciju

potreban trud i da je u redu ponoviti razgovor o istoj temi ako ne razumijemo poruku.

Kao roditelji u razgovoru sa djecom bi trebali paziti na :

- Uvažavanje i poštovanje ličnosti djeteta
- Odgovornost, dosljednost i srdačnost u odnosu jer su roditelji model djeci za formiranje budućih odnosa
- Saradnju, odnosno dogovor o stvarima koje se svih tiču, fleksibilnost i prilagodljivost.

Roditelji su uzor komunikacije

Vrlo je važno napomenuti da su roditelji uzor komunikacije i da koristeći ove vještine mogu kreirati kvalitetne uvjete za rast i razvoj djece.

U slučaju potrebe za dodatnom podrškom preporučujemo konsultaciju sa školskim pedagogom i odlazak u savjetovalište specijalizirano za ovakvu vrstu usluga.

Kako komunicirati ?

- Važan je način na koji se obraćamo, ton, boja glasa, pogled, položaj tijela,
- Šta kažemo (da li se jasno izražavamo, da li nudimo razumljiv sadržaj; važni su iskrenost, poštenje, kreativnost, fleksibilnost,...),
- Provjeravamo kako nas je član porodice razumio (tražimo povratnu informaciju i dajemo dodatna pojašnjenja),
- Slušamo – zanimamo se za potrebe članova porodice,
- Dogovaramo se o svim značajnim stvarima – kako izbalansirati potrebe članova porodice i rješavati konflikte. Nemoguće je da se u svakom trenutku izađe u susret potrebama svih članova ali je moguće kroz razgovor i „win-win“ situacije („pobjednik-pobjednik“ situacije, u kojima se zajedno traga za rješenjima kroz koja će svaki član dobiti nešto za sebe). Za ovo su potrebne vještine komuniciranja u smislu jasnog izražavanja, slušanja svih članova i spremnost na zajedničko traganje za prijedlozima i rješenjima.

Komunikacija porodice i škole

Kvalitetna komunikacija bi trebala postojati između roditelja i škole, obzirom da su porodica i škola sredine u kojima djeca odrastaju i razvijaju se u zrele, odgovorne, a prvenstveno sretne osobe.

Narušena komunikacija na relaciji školsko osoblje-roditelji, u kojoj mogu biti prisutni borba za moć, prebacivanje odgovornosti, okrivljavanje, prigovaranje i žaljenje, komplicira i negativno se odražava na psihosocijalni razvoj djeteta.

Kroz ove odnose dijete uči da je „konflikt“ jedno od rješenja sukoba; da se lična odgovornost može prebaciti na drugu osobu npr. putem okrivljavanja, da je moguće izbjeći posljedice svog ponašanja, kroz ulogu žrtve, posredstvom žaljenja.

Brojni su primjeri kvalitetne saradnje i komunikacije porodice sa školom. Ona počiva na uzajamnom poštovanju i povjerenju, zajedničkim ili sličnim vrijednostima.

Djetetu je olakšan razvoj ukoliko ove dvije sredine, školska i porodična imaju ne samo sličnost po vrijednostima koje njeguju, već u središte svog interesa stavljaju učenika – dijete.

Načini za ostvarivanje komunikacije, na relaciji porodica-škola, su brojni:

- roditeljski sastanci;
- individualne konsultacije sa pedagoškom službom;
- školski telefon i e-mail koji je svakodnevno dostupan roditeljima za pitanja i konsultacije,
- školska web stranica sa uputama i savjetima za roditelje;
- organizirani grupni sastanci roditelja posredstvom rada vijeća roditelja i sl.
- predavanja, tribine, radionice za roditelje, nastavnike i pedagoge;
- priredbe, izleti.

Ako roditelji i nastavnici školu doživljavaju kao prijateljsku sredinu i grade uzajamnu saradnju u najboljem interesu djeteta, onda za djecu-učenike škola jeste i može biti mjesto ugodno za rast, razvoj i učenje.

Važno je imati na umu:

Savremena istraživanja potvrđuju tezu da je smanjena mogućnost ispoljavanja društveno neprihvatljivog ponašanja, delinkvencije i kriminala, u porodicama koje svoje slobodno vrijeme organiziraju zajednički, kroz aktivnosti u kojima svi uživaju.

U tom smislu je važno njegovati porodične rituale, imati jasne porodične granice prema spolja (ne dozvoljavati uplitanja porodice porijekla u donošenje odluka koje se tiču same porodice) i biti otvoren za saradnju i komunikaciju sa okruženjem i školom.

Iskreno se nadamo da ste na stranicama ove brošure uspjeli saznati nešto više o unaprijeđenju odnosa u porodici, signalima koji ukazuju na mogućnost pojave problema maloljetničkog prijestupništva, te važnosti komunikacije u njegovom sprječavanju.

Ukoliko na tragu vaših saznanja želite više stručnih savjeta vezanih za bilo koji od ovih segmenata, možete se obratiti našoj Ustanovi putem tel.: 033/ 572-050 i e-maila: savsar2001@yahoo.com ili putem web stranice: www.porodicno.ba

Vaša Kantonalna javna ustanova „Porodično savjetovalište“ Sarajevo

Sadržaj

Uvod	5
O porodici	7
Porodična pravila	7
Životni ciklus porodice – načini za uspostavljanje granica, pravila i uloga kroz razvojne stadijume porodice	8
Prepoznavanje i prevencija rizičnih ponašanja koja vode u prijestupništvo	11
Šta je to predprijestupničko i prijestupničko ponašanje - kako ih prepoznati	12
Problem rizičnog ponašanja može se pojaviti u svakoj porodici	14
Komunikacija	16
Komunikacija porodice i škole	20

**KANTONALNA
JAVNA USTANOVA**

**PORODIČNO
SAVJETOVALIŠTE
SARAJEVO**

A d r e s a
Avdage Šahinagića 14/II
71000 Sarajevo

T e l e f o n i: 033 572 050; 033 209 112

Fax: 033 572 050;

E - m a i l: savsar2001@yahoo.com

Web: www.porodicno.ba